

רד"צ הופמן

(ב) סיום חלק המצות שבספר משנה תורה
הבאת ביכורים ושאר מתנות קדושות
ותפילות מסוימות — שנתחייבנו לאמרן
בבית המקדש בשעת הבאתם.
כו, א — יט.

ספר הברית בשמות מסיים במצות הבאת ביכורים (שמות כג, יט), וכן מסתיימות המצוות בספר משנה תורה במצה זאת, אלא שכאן נתפרשה המצה יותר, וכיון שבכלל מצות ביכורים היא מצות הודית ביכורים, סמך הכתוב לפרשת ביכורים עוד פרשה אחרת, אשר גם בה נצטווינו על מצות וידוי במקדש, דהיינו כשבצרנו מן הבית את כל המתנות שנתחייבנו בהן ונתנו אותן לבעליהן. אזהרת בשר בחלב, הסמוכה בשמות כג, יט למצות ביכורים, כבר נאמרה למעלה פרק יד בפרשת מאכלות אסורים, ואין הכתוב צריך לחזור עליה כאן. השה מה שכתבנו למעלה בפירושונו לפרק יד, כא. — הפרק שלפנינו מתחלק לשלשה חלקים: א) מצות הבאת ביכורים, כוללת הודית ביכורים (א—יא); ב) מצות ביעור המעשרות המתנות, כוללת מצות וידוי מעשרות (יב—טו); ג) אזהרה שנשמור את מצוות הברית אשר צוה לנו השי"ת, כדי שנהיה ראויים לקבלת שכר, כמו שהובטחנו מפי הגבורה (טז—יט).

הַפְּסוּקִים אֵיב: וְהָיָה כִּי תָבֹוא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ
 נוֹתֵן לָךְ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וּיִשְׁבַּת בָּהּ. וּלְקַחְתָּ מִרְאשִׁית כָּל
 פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֹא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נוֹתֵן לָךְ
 וְשָׂמַת בְּמִנְאָה וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ
 לְשִׁכְּן שְׁמוֹ שָׁם.

וְהָיָה כִּי תָבֹוא... וּיִשְׁבַּת בָּהּ. אותה הלשון כמו למעלה יז.
 יד. מצות הבאת ביכורים, שנאמרה כבר בשמות כג, יט; לד, כו (השוה גם
 שמות כב, כח). נשנית כאן, ולא בא הכתוב כאן אלא להוסיף פרטי ההלכה,
 כמפורש במכילתא. גם בספר דברים (יב, ו; יז) כבר נזכרו הביכורים
 ונקראו „תרומת ידך“ (השוה הפירושים שם), ונצטוונו להביאם למקום
 אשר יבחר ה'. כאן נאמרה בעיקר מצות ההודיה, בה אנחנו מזכירים בקצרה
 את דברי ימי ישראל, מימי גלותו של יעקב אבינו עד הכניסה לארץ. —
 וירשתה וישבת בה. גם כאן דרשו רבותינו (כמו למעלה יז, יד),
 שאין המצוה הזאת נוהגת אלא לאחר כיבוש הארץ וחלוקתה (מכילתא). —
 ולקחת מראשית. בשמות כג, יט נאמר: „ראשית ביכורי אדמתך
 תביא“, ומשמעה כל הראשית, ועל כן אין כל טעם בדברי דילמן ש„מראשית“
 שנאמר כאן פירושו שאין להביא לירושלים אלא חלק מהראשית וכי יש
 רשות לאכול את שאריתם בבית. גם לפי מה שפירשנו למעלה ל„תרומת
 ידך“ (יב, ו) נדחו דבריו לגמרי. לא באה המ"ם שלפני „ראשית“ אלא לומר,
 שלא כל מיני פרי האדמה נתחייבו בביכורים, אלא רק הפירות שהם שבחה
 של ארץ ישראל הנזכרים למעלה ה, ה, וכמו שדרשו רבותינו מן הכתוב
 בספרי ובמנחות פד, ב. את שיעור הביכורים לא פירש הכתוב ובספרי אמרו
 שמן התורה יצא ידי חובתו אפילו באשכול אחד ואפילו בגרגרת אחת. אבל
 בירושלמי (ריש פרק שלישי דביכורים) אמרו, שצריך לתת אחד מששים.
 המפרשים שם פירשו, שהיא מצוה מדרבנן, אבל במכילתא (מדרש תנאים
 עמוד 170, השוה את הערתי שם) משמע שסמכו זאת אל המקרא. — פרי.
 מכאן דרשו בספרי, שיש להביא דווקא פירות, ולא יין או שמן, אבל במשנתנו
 תרומות יא, ג לא אמרו כן. השה ירושלמי שם וחולין קכ, ב. — אשר תביא
 מארצך. מכאן אמרו בספרי, שכל זמן שהפירות מצויים על פני הארץ
 מביא אדם ביכורים (עד חנוכה). אבל אינו קורא „מקרא ביכורים“ (תפילה

ההודיה) אלא משבועות עד סוכות. שהוא זמן שמחה (ביכורים א. ו; פסחים לו. ב.) — ושמת בטנא. צריך להביא את הביכורים בכלי.

הפסוקים גיד: ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. ולקח הכהן הפנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלקיך.

אשר יהיה בימים ההם. פירושו כמו למעלה יז. ט ושם יט. יז. יש להכיר תמיד בכהן שבימך (עיין ספרי). במדרש תנאים עמוד 171 (מכילתא) למדו מכאן, שהכהן אשר יהיה עובד בימים ההם עבודת כהונה עבודתו כשרה מכל מקום, ואפילו אם נודע אחרי כן שהוא בן גרושה או בן חלוצה (דברי רבי יהושע, החולק על רבי אליעזר). — הגדתי היום. רש"ר הירש מביא ראיות משמואל א ג, יג; שמואל ב יט, ז, ש"הגד" אין פירושו הבעה על ידי דיבור דווקא, אלא גם הבעה על ידי מעשה. לפי זה, "הגדתי" פירושו על ידי הבאת הביכורים. אולם יותר נראה, שהוא פתיחה להודיה הסמוכה (ה—יא), ו"הגד" פירושו כאן: להעיד, להצהיר (ויקרא ה, א). וכן היא דעת רבותינו, שהפסוקים ה—יא הם ה"הגדה", ותקנו לקיים את מצות הגדה בליל פסח באמירת פסוקים אלה, שגם שם נאמר "הגדת" (שמות יג, ח). — לה' אלקיך. השבועים תרגמו כאילו היה כתוב "אלקי". הטעות נגרמה על ידי כך שלא הבינו את כוונת הכתוב. אולם כבר העיר רש"ר הירש, שכן מצינו שדיבר גם חזקיהו לישעיהו (מלכים ב יט, ד) ושאוּל לשמואל (שמואל א טו, טו; כא; ל). וכן אמר הכתוב על הכהן (ויקרא כא, ז): "קדוש הוא לאלקיו". וכן למעלה יח. ז: "ושרת בשם ה' אלקיו". הכוונה שהכהן או הנביא קרוב ביותר לקדוש ברוך הוא. במכילתא כאן אמרו: "מכאן אמרו מחילין שם שמים על היחיד", כלומר שהננו רשאים לקרוא את שמו של הקדוש ברוך הוא על אדם יחידי. בדרך כלל אין אנחנו עושים כן אלא לגבי האבות (אלקי אברהם). שהיו קרובים ביותר אל הקדוש ברוך הוא.

ולקח הכהן... והניחו. להלן פסוקי נאמר עוד הפעם: "והנחתו". דילמן, שולץ וקיייל אמרו, שאין זה אלא סיום הכולל את כל מה שנאמר

תחילה, כלומר „הנחתו, כמו שנאמר כבר, לפני ה' אלקיך". קרוב לדבריהם מפרש רש"ר הירש, האומר, כי „והניחור" שנאמר בתחילה קובע רק את המטרה הכללית של הבאת הביכורים. אין להקשות למה נאמר תחילה „והניחור", שמשמע שהכהן מניח, ואחרי כן נאמר „והנחתו", שמשמע שמביא הביכורים מניח, כי אפשר לומר שהמביא עושה את הכהן שליח להניח את הביכורים אצל המזבח, ולא נתנו רשות לכל אדם להתקרב למזבח. פירוש זה אנחנו מוכרחים לפרש לדברי תנא קמא דמשנתנו בביכורים ג, ו, השונה סדר הבאת הביכורים על יסוד מסורה עתיקה, וזו לשונו: „עודהו הסל על כתיפו קורא מהגדתי היום לה' אלקיך עד שגומר כל הפרשה", ואינו מזכיר כלל שצריך להניח הסל לפני שאומר „ארמי אובד אבי". אלא שלפי זה קשה, שאם מביא הביכורים קורא מ„הגדתי" עד „לתת לנו" וממשיך מיד בלי הפסק מ„ארמי אובד" עד „אשר נתת לי ה'", מפני מה הפסיק הכתוב את דברי ההודיה על ידי „ולקח הכהן... וענית ואמרת לפני ה' אלקיך". אנחנו מוכרחים לפי זה לפרש, ש„הגדתי" עד „לתת לנו" אינה אלא פתיחה להודיה העיקרית, ויש לעשות הפסקה קטנה ביניהם, ואחרי כן להמשיך בעיקר ההודיה בקול רם (כמו שנאמר „וענית ואמרת"). ואמנם כן מצינו במכילתא (מדרש תנאים 172) לדברי רבי שמעון ש„ארמי אובד אבי" יש לאומרו בקול רם. אבל פירוש יותר פשוט בדברי המקרא נראה על פי דברי רבי יהודה המתאר את הבאת הביכורים במשנתנו (ביכורים ג, ו), וזו לשונו: „עודהו הסל על כתיפו קורא מהגדתי היום לה' אלקיך עד ארמי אובד אבי, הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מעל כתיפו ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו וקורא מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה (עד חציו הראשון של פסוק י) ומניחו בצד המזבח והשתחוה ויצא"*. לפי זה, אחרי שגמר המביא את קריאת הפרשה, היה מניף את הפירות ביחד עם הכהן (בנוגע לצורת התנופה, השהו פירושי לויקרא ז, כד). בספרי ובמנחות סא דרש רבי אליעזר בן יעקב את מצות התנופה מדכתיב: „ולקח הכהן... מידך", שכן נאמר גם בויקרא לענין מצות תנופה: „ידיו תביאנה". לפי זה אפשר לפרש בפסוק ד, שנצטוינו למסור את הביכורים לרשות גבוה על ידי

* (ע' בנוגע להבאת הביכורים, השהו פילון: די פיססו קופיני, זגדף: מונאטס

תנופה עוד לפני מקרא הפרשה, ותנופה זאת נעשית על ידי הכהן (אלא שגם המביא משתתף בה, כמו בשאר התנופות), ורק אחרי מקרא הפרשה הוא גותן אותם ממש. בפסוק ד נאמר שההנחה היא „לפני מזבח“, ובפסוק י נאמר „לפני ה'“, מכאן למדו בירושלמי (ביכורים ג, ו) שמצוה להניח הביכורים בקרן מערבית דרומית, כמו שמצוה להגיש המנחה בקרן מערבית דרומית (השוה פירושי לויקרא ו, ז), שהוא פני המזבה, וגם קרוב להיכל. אלא שקצת קשה מפני מה דורש רבי יהודה מצות תנופה מ„הנחתו“ שבפסוק י ולא מפסוק ד (סוכה מז, ב, ושאר מקומות מקבילים). אף על פי שבמשנה הוא אומר שתנופה קודמת למקרא הפרשה, הגהת הגר"א ב„שנות אליהו“, שמגיה בברייתא שהובאה בתלמוד „והניחו“ במקום „והנחתו“, אינה מתאשרת על ידי המקומות המקבילים וכתבי היד. אולי יש לומר, שרבי יהודה דורש מצות תנופה מ„והנחתו“, מפני ששם נאמר „לפני ה'“, כמו בכל מקום שהכתוב מזכיר מצות תנופה, מה שאין כן בפסוק ד שנאמר שם „לפני מזבח“, על כן דורש רבי יהודה מצות תנופה מ„והנחתו“ שבסוף הפרשה, אף על פי שמצותה לפני הקריאה.

פסוק ה: וענית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אוכד אבי
וירד מצרימה ויגר שם במתי מעמ ויהי שם לגוי גדול
עצום ורב.

וענית. בלשון הקדש (סוטה לב, א; ספרי). בתקופה יותר מאוחרת תקנו חכמים להקריא את הפרשה לכל אדם, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרוא בעצמו (ביכורים ג, ז). — ארמי. הרשב"ם מפרש שהוא אברהם אבינו שיצא מארם נהרים, אבל יותר נוחא לפרשו (כדברי רוב המפרשים) על יעקב אבינו, שהיה דר שנים רבות בארם ויסד את משפחתו שם. — אוכד. פשוטו של מקרא: תועה, נודד. השוה יחזקאל לד, ד; תהלים קיט, קעו. התרגומים, וכן בעל ההגדה של פסח, מפרשים „ארמי“ הוא לבן, ו„אוכד“ הוא פועל יוצא, כלומר „הוא ביקש לאבד את אבי“. וכן משמע גם מסידור הטעמים, ש„ארמי“ מוטעם בטעם מפסיק ו„אוכד אבי“ מחובר בידו (השוה את הטעמים ל„ורב יעבוד צעיר“). רבי וואלף היידנהיים אומר, שלדברי רבותינו תיבת „אוכד“ אינו בינוני מן הבנין הסל, אלא עבר מבנין פועל.

בנין שהוא אמנם נדיר, אבל נמצא כמה פעמים במקרא, כגון „ואת הנערים יודעתי“ (שמואל א כא, ג), „השוה באריכות ב„הכתב והקבלה“ לרבי יעקב צבי מקלנבורג. אולם המשך המקרא מתיישב יותר לפי פירוש המפרשים המאוחרים (רשב"ם, הראב"ע, ר"ע ספורנו). — במתי מעט וגו'. השוה למעלה י, כב (אייוולד 299; גוניוס 119). התיבות „במתי מעט“ מתייחסות ל„וירד מצרימה“; „ויגר שם“, הוא מאמר מוסגר. כן נתפרש בהגדה של פסח.

הפסוקים ו-ט: וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה. ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו. ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים. ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש.

פסוק ו מדבר על שעבוד מצרים. פסוק ז — התפלה אל הקדוש ברוך הוא וקבלתה. פסוק ח — הגאולה הנפלאה. פסוק ט — כניסת הארץ. וירעו. עם „את“ היחס, כמו במדבר טז, טו. — עבודה קשה. שמות א, יד. — ונצעק. שמות ב, כג. — וישמע. שם ב, כד. — ענינו וגו'. שמות ג, ז והלאה. — יד חזקה. ג, כד. — זרוע וגו', ד, לד. — אל המקום הזה. אמרו בספרי דהיינו בית המקדש, שבשכר ביאתנו אליו ניתנה לנו הארץ. — ארץ זבת חלב ודבש. מכאן למד רבי יוסי הגלילי שאין מביאים ביכורים מעבר הירדן שאינה זבת חלב ודבש, אבל חכמים חולקים עליו (ביכורים א, י, וספרי). השאלה אם עבר הירדן שוה לארץ ישראל לכל דבר אינה מוכרעת. השוה „ברכי יוסף“ אורח חיים סימן תפט; ז. קליין בספר היובל של ד. הופמן עמוד 26 והלאה.

פסוק י: ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' והנחתו לפני ה' אלקיך והשתחוית לפני ה' אלקיך.

אשר נתת לי. מתייחס אל האדמה, ולא אל הפירות. כן פירשו רבותינו, ואמרו שכל מי שאין לו חלק בארץ אינו קורא (ספרי וביכורים

א. ה). — והנחתו. השבעים (וכן ארליך) מפרשים כאן תשאירו מונח (לעומת „הנחתו” בפסוק ד, שפירשוהו „לשים”). אמנם לפי זה „הנחתו” כאן מיותר לגמרי. השבעים יחסו את אותיות השימוש לפרי, אבל יותר נכון ליחסו אל הטנא.

פסוק יא: ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך.

ושמחת. דהיינו סעודת שמחה באכילת בשר שלמים, כמו שלמדנו מגזירה שזה מן המקרא שלמעלה כו, ז (ירושלמי ביכורים ב, ג). — ולביתך. מכאן למדו רבותינו בכרייתא שהובאה בגיטין מז, ב, ובספרי, שהבעל מביא ביכורים מנכסי אשתו וקורא, אף על פי שאין לו בנכסיה קנין הגוף רק קנין פירות (כלומר זכות ליהנות מפירותיהם). אבל האשה בעצמה אינה קוראה, כמו ששנינו בביכורים א, ה (וגלמד מפסוק י). — קלוסטרמן סבור, שאין הפרשה מדברת אלא על הבעת תודה חד־פעמית של מי שזכה לנחלה בארץ, אבל לא שם אל לבו, שבפסוק ב נאמר שכבר ישנו „המקום אשר יבחר”, והרי למעלה יב, י והלאה נאמר שאותו המקום לא ייבחר אלא אחרי זמן סרובה, כאשר יניח השי"ת לנו מכל אויבינו מסביב. כמו כן מוכח להדיא מן המקרא בשמות כג, יט, שמצות הבאת ביכורים אינה מצוה חד־פעמית שבאותו הדור של באי הארץ, אלא מצוה הנוהגת מדי שנה בשנה.

פסוק יב: כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתת ללוי לגר ליתום ולא למנה ואכלו בשעריך ושבעו.

פסוק זה מתייחס אל המצוה שנאמרה למעלה יד, כח והלאה. הפסוקים יב—טו שנאמרו כאן, לכאורה היו שייכים לשם, אלא שנקבעו כאן מפני שמצות וידוי מעשרות דומה למצות וידוי ביכורים, והרי זה כעין המשך לפרשה שלפניה. הפרשה הראשונה באה לומר שנביא לפני הקב"ה את המתנה שנתחייבנו בה, הפרשה השניה באה לומר שאחרי שנתנו את כל המתנות

כראוי, נבקש מאת הקב"ה שיברך את עמו ואת ארצו בשכר קיום המצוות הללו. כדרך שנאמר למעלה פסוק ה': „ואמרת לפני ה' אלקיך“, כך נאמר גם למטה בפסוק יג, הוא טעם סמיכות הפרשיות.

כי תכלה לעשר. למעלה יד, כח נאמר: „תוציא את כל מעשר“.

כבר ביארנו ש„כל מעשר“ כולל את כל סוגי המעשר שנתחייבנו בהם. מי שאינו רוצה להודות שכאן רומז הכתוב גם למעשר ראשון הניתן ללוי ושעליו מדובר במדבר יח, יכול לפרש „כל מעשר“ — המעשר ממיני הפירות השונים. בכל אופן מדבר הפסוק הזה על הזמן שבו כבר הופרשו המעשרות מכל הפירות. מתקבל על הדעת הוא שזמן הוידיי שנאמר במקדש יקבע יום טוב, ומבוססת קבלת חז"ל שזמן הוידיי הוא ביום טוב אחרון של פסח, שהוא „רגל שכלין בו המעשרות“ (ספרי: מעשר שני ה, ו). — לעשר. כמו „להעשיר“ (גזניוס 53). — שנת המעשר. כינוי זה צריך ביאור. השבעים תרגמו כאן בטעות כאילו היה כתוב „שנית“. פירושו של רש"י הוא דחוק. אולי יש לומר, שבספר משנה תורה נקראת השנה השלישית שנת המעשר, מפני שכאן נזכרו רק מעשר שני ומעשר עני, וכיון שמעשר שני נאכל לבעלים אין כאן מתנה אלא מעשר עני, ושנת המעשר פירושו „שנת נתינת המעשר“. עוד יש להסביר, כי מעשר ראשון הניתן ללוי, הנזכר בספר במדבר, אינו נחשב מתנה כמו שאר המתנות. שהרי מעשר זה ניתן ללוי בתור „נחלה“, וזהו חלקם בארץ, וכמו שביארנו למעלה יד, כב—כט. — אמנם מהספרי המכילתא נוכל ללמד עוד פירוש אחר לכינוי „שנת המעשר“. בא הכתוב לומר שאין שנת השמיטה עולה בחשבון מחזור שלש השנים (מדרש תנאים 175). לפי זה יהיה פירוש „בשנה השלישית שנת המעשר“, כמו „בשנת המעשר השלישית“, כלומר בשנה השלישית לפי חשבון שנות המעשר, אבל שנת השמיטה שאין המעשרות גוהגים בה אינה עולה בחשבון. לענין מעשרות מתחלקות השנים למחזוריים של שלש שלש שנים, ואחרי המחזור השני מדלגים על שנה אחת. — והנחת... ונתת ללוי. ראה תוספות חולין קלא, א, וגדרים פד, ב.

פסוק יג: „ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקודש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא למנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי.“

בתרגום יונתן נזכר כאן מעשר שלישי, וכן נזכר גם בספר טוביה א. ז. עיין גייגר („המקרא ותרגומו“ ע' 114/5) וסתירת דבריו אצל פינלט ב„דרכה של תורה“ עמוד 173 הלאה. הביאור הנכון של המקרא הוא, שלא בא הכתוב אלא לומר, שבמקום מעשר שני יש לתת בשנה השלישית מעשר עני, ואין צורך להאריך בזה. — ואמרת לפני ה' במצות וידוי יש זירוז לכל אדם לדקדק במעשרות, כי הרי לא יאמר אדם שקר לפני ה' (עיין רשב"ם). על כן ביטל יוחנן כהן גדול את המצה הזאת, מפני שבימיו כבר לא קיימו את הכל כהלכה (מעשר שני ה, טו). — בערתי הקודש. פשוטו של מקרא הוא, שכל המעשרות נקראו קודש, ולכל הפחות אלה שנזכרו בספר משנה תורה, דהיינו מעשר שני ומעשר עני. אף על פי שמעשר עני אין בו קדושה, אבל כיון שבשנה השלישית נותנים אותו במקום מעשר שני, הרי הוא נכלל עמו בתיבת „קודש“. במשנתנו (מעשר שני ה, י) שנינו ש„קודש“ הוא מעשר שני ונטע רבעי (ויקרא יט, כד), והפסוק הזה מתייחס למצה שנאמרה בספר ויקרא. אם נפרש ש„קודש“ הוא מעשר שני, אם כן „בערתי... מן הבית“ מתייחס למעשר שני, שמבערים אותו מן הבית וכביאים אותו לירושלים; „וגם נתתיו וגר“ מתייחס למעשר עני. מ„בערתי“ יש ללמד שנצטוונו עד אותו זמן להוציא כל ההפרשות מהבית, למסור את כל המתנות לבעליהן או לקיים בהן את יעודן האחר. אם אין יותר אפשרות לקיים את מצותן כהלכה, נתחייבנו לבערן מן העולם (יבמות עג, א). השה עוד מסכת מעשר שני ה, ו מה שדרשו חכמינו ז"ל מכל תיבות הפסוק הזה.

(*) תמוה הסברו של רבי עובדיה ספורנו לפסוק זה, המובא גם בתוספות יום טוב (מעשר שני ה, י). וזו לשונו: „בערתי הקודש מן הבית. בחטאינו ובעונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראיות הרומות ומעשרות. כאמרו (יחזקאל כ, כו): ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם, והו וידוי מעשר שהזכירו רבותינו ז"ל. וגם נתתיו ללוי — סעם גם כסעם אף על פי, כמו (רות א, יב): גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים. יאמר אם כן, מודה אני כי גדול עוני שגרמתי לבער הקודש מן הבית, ואף על פי שנתתיו ללוי וזולתו במצותך אני כתפלל שתשקיף השקפה לטובה במקום ההשקפה לרעה הראויה לעוניי. — החסא שגרם לסילוק הבכורות מהעבודה, היה עון העגל. — קשה לקבל פירושו של רבי עובדיה ספורנו, כיון שהוא נוטה מאד מדברי רבותינו. אבל ראוי לציון פירושו המחדש בפסוק הקשה שביחזקאל.

פסוק יד: לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא
ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול ה' אלקי עשיתי ככל
אשר צויתני.

באוני, העיקר כפירוש רבותינו ז"ל (בספרי ובמשנה הג"ל), שאונן
(כלומר מי שמת לו קרוב, ביום מיתתו) אסור בקדשים, השהה את פירושי
לויקרא י, יט. — בטמא, בין שאני טמא ובין שהוא טמא. כלומר, קדש
שנטמא אסור באכילה וגם אדם שנטמא אסור לאכול קדש. — לא בערתי,
לא אמר הכתוב כאן לא אכלתי, כי כל הנאה של כילוי אסורה במעשר שני. —
ולא נתתי ממנו למת, שני פירושים נשנו במשנתנו. הראשון: לא
לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת (בנוגע לקושיות על פירוש זה, ראה את
תירוציהן ברמב"ן). השני: לא נתתי לאוננים אחרים. לפי זה, „למת“
פירושו כמו בשביל מת, כמו למעלה יד, א. יתכן שהכתוב מתכוון לסעודת
הבראה, ששולחים לבית האבל לחם ושאר מאכלים (שמואל ב ג, לה;
ירמיהו סז, ז; יחזקאל כד, יז). את שאר הפירושים רק נזכיר. הרשב"ם
מפרש: לא אכלתי ממנו בתורת גזל (על פי איוב כ, י); גרהרד מפרש:
לא אכלתי ממנו מחמת עוני. יש מפרשים „ולא נתתי ממנו למת“, מפני
שהיה מנהג אצל הקדמונים לתת אוכלים ומשקים למתים לתוך קברם.
הראב"ע מפרש שהוא מתודדה שלא השתמש למטרות הנזכרות לפני שהוציא
המעשרות מפרי האדמה, כי בזיון הקדש הוא להקדיש את המותר שנשאר
אחרי תשיש חול. הראב"ע מביא גם פירוש האומר כי „למת“ הוא לעבודה
זרה; קרבנות עבודה זרה נקראים „זבחי מתים“ בתהלים קו, כח.

פסוק טו: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את
עמך את ישראל ואת הארמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת
לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש.

אחרי שנתקיימו כל המצוות כהלכה, יתן גם הקדוש ברוך הוא ברכה
משלו, אבל נצטוונו לבקש ממנו את הברכה, כדי שנשים אל לבנו שאין
לנו לצפות לברכה אמיתית משום כח אחר, רק מהקדוש ברוך הוא. סיוע
היודי בא לומר, שלא יצפה אדם לשום ברכה הצלחה, אלא אם כן קיים
מצוות אלקיו לשם שמים, ואין ברכה זאת אלא מידי שמים.

פסוק יז: היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם ככל לבבך ובכל נפשך.

פסוק זה מסיים את כל המצוות שבספר משנה תורה באזהרה קצרה לשמור אותם כראוי. אף שלא נתפרש הדבר במקרא, אבל מתוך הפסוקים הבאים משמע שישראל הבטיחו לשמור את כל המצוות, ועל כך כרת הקדוש ברוך הוא ברית עמהם כמו שעשה בחורב (השנה כה, סט; כט, יא). גם במכילתא (מדרש תנאים 56 והלאה) אמרו שבערבות מואב כרתו ברית שניה.

הפסוקים יז—יט: את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים וללכת בדרכיו ולשמור חוקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמוע בקולו. וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך ולשמור כל מצותיו. ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה' אלקיך כאשר דבר.

האמרת, האמירך, העיקר כפירוש הרמב"ן ואחרים, שפירוש „האמיר” הוא לגדל. גם השבעים והוולגטה תרגמו כעין זה (לשון בחירה), אלא שיתכן שהם הבינו שהוא מבנין הפעיל של „אמר”, הבנין הזה משמש כאן לחיזוק הענין, דהיינו לשון בחירה. גם התרגומים שתרגמו בלשון חסיבה, ודאי פירושו לציין או לגדל. — בפסוק יז נאמרו ההתחייבויות שישראל קבלו על עצמם על ידי כריתת הברית, ובפסוקים יח—יט נזכרו היקר והגדולה שהקדוש ברוך הוא ציין בהם את ישראל. בין הסובות שהקדוש ברוך הוא נותן לישראל נאמר גם: „ולשמור כל מצותי, אף על פי שבפסוק יז כבר נזכרה שמירת המצוות בין חיובי ישראל, כי יקר וגדולה הוא לישראל שהקדוש ברוך הוא בחר בהם לשמור את מצוות השי"ת, וכמו שהבטיח הנביא ליהושע כהן גדול בתורת מתן שכר: „וגם תשמור את חצרי” (זכריה ג, ז). — ללכת בדרכיו, כמו למעלה ה. ה. — ולשמור חוקיו... ומשפטיו, למעלה ה. א והלאה. — לשמוע בקולו, למעלה ד, ל. — לעם סגולה, למעלה ז, ו; יד, ב; שמות יט, ה. — כאשר דבר לך, כלומר בשמות יט, ה. —

ולתתך עליון. להלן כה. א. — לתהלה ולשם וגו'. גם זה מוסב אל „ולתתך“ (צפניה ג, כו; השה גם ירמיהו יג, יא; לג, ט). — עם קדוש. ז. ו; יד. ב.

הפרק שלפנינו (כו, א—יט) מתכוון לחזור לאותם הענינים שהעמיד הכתוב בראש פרשת פרטי המצוות (יב, א), וממשיך אחרי כן (כו, טז—יט) בכריתת ברית בין הקדוש ברוך הוא לישראל, על פי החוקים, המצוות והמשפטים, שנתפרסמו עכשו בשלימות לפני כל העם (כן פירש קיהגן: אינל. 105. קליינרט: דרש. 184, מעיו סגיו לטעת, שהפסוקים טז—יט נכתבו תחילה אחרי כו, ט והלאה ולפני כה, א. אבל כבר השיב עליו דילמן: נד"י ב, 363).